

บทที่ 4

ผลการศึกษาวิจัย

การศึกษากฎมีปัญญาของหมอฟันบ้าน ในอำเภอองครักษ์ จังหวัดนครนายก ได้เริ่มดำเนินการวิจัยจากสำรวจรายชื่อและที่อยู่หมอฟันบ้านในอำเภอองครักษ์ที่ได้รับการขึ้นทะเบียนจากสำนักงานสาธารณสุขจังหวัดนครนายก ในปี พ.ศ. 2551 นั้น มีจำนวน 21 คน แต่เมื่อผู้วิจัยลงไปเก็บข้อมูล พบว่า มีหมอฟันบ้านที่ไม่ได้รับการขึ้นทะเบียนแต่มีการให้การรักษาและดูแลสุขภาพให้กับประชาชน รวมทั้งมีหมอฟันบ้านที่อายุมากแล้วจึงไม่ได้ให้การรักษากับประชาชนแล้วในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ จึงมีการรวบรวมข้อมูลจากหมอฟันบ้านทั้งหมด 19 คน ผลการศึกษาสรุปได้เป็น 4 ส่วนดังนี้

- 4.1 ข้อมูลทั่วไปและภูมิหลังของหมอฟันบ้าน
- 4.2 สถานภาพและบทบาทของหมอฟันบ้านต่อชุมชน
- 4.3 รูปแบบการรักษาของหมอฟันบ้าน
- 4.4 วิธีการและเครื่องมือที่ใช้ในการรักษาโรคของหมอฟันบ้าน
- 4.5 การศึกษากฎมีปัญญาของหมอฟันบ้านโดยสัมภาษณ์แบบเจาะลึก
- 4.6 กรณีศึกษาองค์ความรู้หมอฟันบ้าน จำนวน 19 คน

4.1 ข้อมูลทั่วไปและภูมิหลังของหมอฟันบ้าน

4.1.1 จำนวนหมอฟันบ้าน

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ได้ทำการสัมภาษณ์หมอฟันบ้านที่อาศัยอยู่ในพื้นที่อำเภอองครักษ์ที่ให้การรักษาและดูแลสุขภาพกับประชาชน มีจำนวน 19 คน แบ่งเป็นชาย 16 คนและหญิง 3 คน แสดงในตารางที่ 4.1.1

ตารางที่ 4.1.1 แสดงจำนวนหมอฟันบ้านที่ศึกษา จำแนกตามที่อยู่ และสถานีนามัยที่รับขึ้นทะเบียน

ลำดับที่	ชื่อ-สกุล	ที่อยู่	สถานีนามัยที่รับขึ้นทะเบียน
1	นายช่วย ขวัญสุข	47 ม.1 ต.โพธิ์แทน	สอ.โพธิ์แทน (เขมรฝั่งใต้)
2	นายเซง เสนอใจ	81 ม.1 ต.โพธิ์แทน	สอ.โพธิ์แทน (เขมรฝั่งใต้)
3	นายชื่น ขวัญสุข	8/1 ม.1 ต.โพธิ์แทน	สอ.โพธิ์แทน (เขมรฝั่งใต้)
4	นายปลอด เสนอใจ	7 ม.4 ต.โพธิ์แทน	สอ.โพธิ์แทน (เขมรฝั่งใต้)

ลำดับ ที่	ชื่อ-สกุล	ที่อยู่	สถานื่อนามัยที่รับขึ้น ทะเบียน
5	นายบุญส่ง รุ่งจำกัต์	1 ม.5 ต.บางปลาจก	สอ.บางปลาจก
6	นายอินทร์ หอมเกษร	39/1 ม. 6 ต.บางปลาจก	สอ.บางปลาจก
7	นางเต็ม ประยงค์	5 ม. 9 ต. บางปลาจก	สอ.บางปลาจก
8	นายสงัด รุ่งสว่าง	3 ม. 7 ต.บางปลาจก	สอ.บางปลาจก
9	นายพันธ์ กุลศักดิ์	ต.บางปลาจก	สอ.บางปลาจก
10	นายเสม อหมัต	44/1 ม.3 ต.พระอาจารย์	สอ.ปากคลอง 22
11	นายอินยัต มุฮำหมัดรอซอน	24 ม. 5 ต. ชุมพล	สอ.ทำนบ
12	นายสมัย สิงห์งาม	18 ม. 2 ต. ศีระกระบือ	สอ.ปากคลอง 24
13	นายไย อิมพร	225 ม. 2 ต. ทรายมูล	สอ.บางนางเล็ก
14	นายจาร์ส สวัสดิ์นพรัตน์	19 ม. 12 ต. บางลูกเสือ	สอ.บางลูกเสือ
15	นายปรือ ศิริ	25 ม. 6 ต. บางลูกเสือ	สอ.บางลูกเสือ
16	นายพร ชื่นอารมณั์	43 ม. 9 ต. บางลูกเสือ	สอ.บางลูกเสือ
17	นส. โชติกา ยงไช้	6/1 ม. 8 ต. พระอาจารย์	สอ.บึงพระอาจารย์
18	นางช๊ะ แสงสว่าง	50/1 ม.8 ต. พระอาจารย์	สอ.บึงพระอาจารย์
19	นายประยงค์ ไท้ประยูร	32 ม.3 ต. บางสมบูรณั์	สอ.เตยน้อย

หมอพื้นบ้านที่ให้การดูแลรักษาอาการเจ็บป่วยของคนในชุมชน ได้มีการขึ้นทะเบียนเป็นหมอพื้นบ้านกับสถานื่อนามัยต่างๆ ดังต่อไปนี้ สถานื่อนามัยโพธิ์แทน (เขมรฝั่งใต้) จำนวน 4 คน สถานื่อนามัยบางปลาจก จำนวน 5 คน สถานื่อนามัยบางลูกเสือ จำนวน 3 คน สถานื่อนามัยบึงพระอาจารย์ จำนวน 2 คน และสถานื่อนามัยที่ได้ขึ้นทะเบียนหมอพื้นบ้านจำนวน 1 คน มี 5 อนามัย ได้แก่ สถานื่อนามัยปากคลอง 22 สถานื่อนามัยทำนบ สถานื่อนามัยปากคลอง 24 สถานื่อนามัยบางนางเล็ก และสถานื่อนามัยเตยน้อย

4.1.2 ข้อมูลทั่วไปและภูมิหลังของหมอพื้นบ้าน

หมอพื้นบ้านที่ได้ทำการศึกษา เป็นเพศชาย จำนวน 16 คนและเพศหญิง 3 คน อยู่ในช่วงอายุ 70-79 ปี มากที่สุด จำนวน 10 คน รองลงมาคือ ในช่วงอายุ 80-89 ปี จำนวน 6 คน และช่วงอายุ 60-69 ปี จำนวน 2 คน และ 40-50 ปี จำนวน 1 คน ส่วนใหญ่หมอพื้นบ้านนับถือศาสนาพุทธ จำนวน 14 คน และหมอพื้นบ้านทุกคนมีสถานภาพสมรส

ส่วนใหญ่หมอพื้นบ้านจบการศึกษาอยู่ในระดับประถมศึกษา จำนวน 15 คน รองลงมาคือไม่ได้เรียนหนังสือ จำนวน 3 คนและมีจำนวน 1 คน ที่จบการศึกษาในระดับมัธยมศึกษา และมีหมอพื้นบ้านจำนวน 17 คนที่สามารถอ่านและเขียนหนังสือได้ มีเพียง 2 คนที่อ่านไม่ออกและเขียนไม่ได้

นอกจากนั้น พบว่า หมอพื้นบ้านส่วนใหญ่มีอาชีพหลัก คือ ทำนามากที่สุด จำนวน 11 คน รองลงมามีอาชีพหมอพื้นบ้านเป็นอาชีพหลัก จำนวน 5 คน นอกจากนั้นยังมีอาชีพหลักคือ ค้าขาย สับปะเหรอ และไม่ได้ประกอบอาชีพอะไร จำนวนอาชีพละ 1 คน แสดงในตารางที่ 4.1.2

ตารางที่ 4.1.2 แสดงจำนวนของข้อมูลทั่วไปและภูมิหลังของหมอพื้นบ้าน

ข้อมูล	จำนวน (คน)
1. เพศ	
ชาย	16
หญิง	3
2. อายุ	
40-50 ปี	1
60-69 ปี	2
70-79 ปี	10
80- 89 ปี	6
3. ศาสนา	
พุทธ	14
อิสลาม	5
4. สถานภาพสมรส	
คู่	19
5. การศึกษาในระบบโรงเรียน (วุฒิการศึกษาสูงสุด)	
ไม่ได้เรียน	3
ประถมศึกษาหรือต่ำกว่า	15
มัธยมศึกษา/อาชีวศึกษา	1
6. ความสามารถในการอ่านออกเขียนได้	
อ่าน-เขียนได้	17
อ่าน-เขียนไม่ได้	2
7. สถานภาพของหมอพื้นบ้านเกี่ยวกับวิชาชีพ	
หมอพื้นบ้าน	19
8. อาชีพหลัก	
หมอพื้นบ้าน	5
ทำนา	11

ตารางที่ 4.1.2 (ต่อ) แสดงจำนวนของข้อมูลทั่วไปและภูมิหลังของหมอพื้นบ้าน

ข้อมูล	จำนวน (คน)
ค้าขาย	1
ไม่ได้ทำงาน	1
อื่นๆ ได้แก่ เป็นสัปพะเรอ	1

4.2 สถานภาพและบทบาทของหมอพื้นบ้านต่อชุมชน

จากจำนวนหมอพื้นบ้านที่เป็นกรณีศึกษาทั้ง 19 คน เมื่อศึกษาสถานภาพและบทบาทของหมอพื้นบ้านต่อชุมชน พบว่า โดยส่วนใหญ่เหตุจูงใจที่สำคัญที่สุดที่ทำให้มาเป็นหมอพื้นบ้าน คือ มีคนในครอบครัวหรือมีบรรพบุรุษเป็นหมอพื้นบ้าน จำนวน 11 คน รองลงมาคือ มีความสนใจและมีจิตใจอยากช่วยเหลือผู้อื่น จำนวน 5 คน และเกิดจากความศรัทธาในการรักษาหรือตัวครูแพทย์ จำนวน 2 คน และมีหมอพื้นบ้าน จำนวน 1 คน ที่มาเป็นหมอพื้นบ้านเนื่องจากมีคนในครอบครัวป่วยจึงไปศึกษาหาความรู้เพื่อทำการรักษา

ในการรักษาโรคของหมอพื้นบ้านนั้นได้รับสืบทอดความรู้จากบรรพบุรุษ หรือญาติที่เป็นหมอพื้นบ้าน มากที่สุด จำนวน 15 คน นอกจากนั้น คือการได้รับการถ่ายทอดจากครูที่เป็นหมอพื้นบ้าน จำนวน 4 คน และส่วนใหญ่หมอพื้นบ้านจะไม่เคยได้รับการศึกษาเพิ่มเติมเกี่ยวกับการรักษาโรค จำนวน 16 คน แต่มีจำนวน 3 คน ที่เคยได้รับการอบรมเพิ่มเติม โดยความรู้ที่ใช้ในการรักษาของหมอพื้นบ้านส่วนใหญ่จะเก็บอยู่ในความทรงจำของหมอ จำนวน 13 คน รองลงมาคือ บันทึกในตำราที่ได้รับสืบทอดมา 4 คน และมีจำนวน 2 คนที่เก็บรักษาในความทรงจำและตำรา ข้อมูลดังแสดงในตารางที่ 4.2

ตารางที่ 4.2 แสดงจำนวนของสถานภาพและบทบาทของหมอพื้นบ้านต่อชุมชน

ข้อมูล	จำนวน (คน)
1. เหตุจูงใจสำคัญที่สุดที่ทำให้มาเป็นหมอพื้นบ้าน	
- มีคนในครอบครัวเป็นหมอพื้นบ้าน	11
- มีความสนใจและอยากช่วยเหลือผู้อื่น	5
- มีความศรัทธาในการรักษาหรือในตัวครูแพทย์ จึงเรียนสืบทอดมา	2
- มีคนในครอบครัวป่วยจึงไปศึกษาหาความรู้เพื่อมารักษา	1
2. แหล่งที่แรกที่ได้รับความรู้ในการรักษาโรค	
- สืบทอดมาจากบรรพบุรุษ หรือญาติที่เป็นหมอพื้นบ้าน	15
- ได้รับการถ่ายทอดจากครูที่เป็นหมอพื้นบ้าน	4

ตารางที่ 4.2 (ต่อ) แสดงจำนวนของสถานภาพและบทบาทของหมอฟันบ้านต่อชุมชน

ข้อมูล	จำนวน (คน)
3. มีการเรียนวิชาเพิ่มเติมนับจากเริ่มการรักษาในอดีต เช่น เป็นศิษย์เรียนวิชาแพทย์จากคนอื่น หรือเข้ารับการอบรมจากแหล่งอื่น ๆ	
- ไม่เคย	16
- เคย โดยการเป็นศิษย์ครูแพทย์คนอื่น หรือเข้ารับการอบรมจากสถาบันหรือหน่วยงานต่างๆ	3
4. ลักษณะการบันทึกความรู้ที่ใช้ในการรักษา	
- เป็นตำราที่ได้รับสืบทอดมา	4
- อยู่ในความทรงจำของหมอ	13
- เป็นตำราที่ได้รับสืบทอดมาและอยู่ในความทรงจำของหมอ	2

4.3 รูปแบบการรักษาของหมอฟันบ้าน

จากข้อมูลในการรักษาของหมอฟันบ้านนั้น พบว่า มีหมอฟันบ้าน จำนวน 14 คน ที่ให้ข้อมูลว่ามีผู้ที่มารับการรักษาที่เป็นผู้ที่อาศัยอยู่ทั้งในและนอกพื้นที่อำเภอองครักษ์ และข้อมูลจากหมอฟันบ้าน จำนวน 11 คน ที่พบว่าส่วนใหญ่คนไข้จะมารับการรักษาที่บ้านของหมอฟันบ้าน และมีหมอฟันบ้านจำนวน 6 คน ให้ข้อมูลว่ามีทั้งที่หมอฟันบ้านต้องไปรักษาคนไข้ที่บ้านของคนไข้และที่คนไข้มารับการรักษาที่บ้านของหมอฟันบ้าน และมีหมอฟันบ้านจำนวน 14 คนที่ให้ข้อมูลว่าคนไข้จะรักษาอาการเจ็บป่วยโดยมารักษาที่หมอฟันบ้านเพียงอย่างเดียว นอกจากนั้นจะรักษาร่วมกับการแพทย์แผนปัจจุบัน ข้อมูลดังแสดงในตารางที่ 4.3

ตารางที่ 4.3 แสดงจำนวนของรูปแบบการรักษาของหมอฟันบ้าน

ข้อมูล	จำนวน (คน)
1. ผู้ที่มารักษาที่หมอฟันบ้านเป็นผู้ที่อาศัยอยู่ในพื้นที่	
- อำเภอองครักษ์	5
- ทั้งในและนอกอำเภอองครักษ์	14
2. รูปแบบในการรักษาที่ทำอยู่เป็นประจำ	
- คนไข้มารักษาที่บ้านหมอ	11
- หมอไปรักษาที่บ้านคนไข้	1
- คนไข้มาที่บ้านและไปที่บ้านคนไข้พอ ๆ กัน	6
- คนไข้มาซื้อยาไปกินเอง	1
3. วิธีการรักษาของผู้ป่วย	
- รักษา ร่วมกับการแพทย์แผนปัจจุบัน	5
- รักษาที่หมอฟันบ้านอย่างเดียว	14

4.4 วิธีการและเครื่องมือที่ใช้ในการรักษาโรคของหมอฟันบ้าน

จากการสัมภาษณ์หมอฟันบ้าน พบว่า โดยส่วนใหญ่หมอฟันบ้านไม่มีการปฏิบัติตนอะไรเป็นพิเศษในการเป็นหมอฟันบ้าน มีจำนวน 12 คน และมีหมอฟันบ้านจำนวน 3 คนที่ต้องมีการถือศีลร่วมด้วย และมี 2 คนที่จะไม่รับประทานอาหารบางประเภท เช่น มะเฟือง ไม่กินข้าวเย็นปนข้าวร้อน และไม่ดื่มสุรา และมีหมอฟันบ้าน จำนวน 2 คน ให้ข้อมูลว่าต้องมีสัจจะ และไม่รับประทานอาหารร่วมกับคนไข้

ในการวินิจฉัยอาการและเลือกวิธีการรักษาผู้ป่วยนั้น มีหมอฟันบ้านจำนวน 14 คนที่ต้องมีการซักประวัติคนไข้ และมีจำนวน 15 คนที่ต้องมีการตรวจร่างกาย และในการรักษาของหมอฟันบ้านจำนวน 15 คนที่มีการเทียบกับตำราและมีจำนวน 16 คนที่อ้างอิงข้อมูลจากการตรวจวินิจฉัยจากแพทย์แผนปัจจุบัน และมีหมอฟันบ้านจำนวน 13 คนที่ใช้พลังสมาธิ และวิธีการทางไสยศาสตร์ร่วมด้วย

สำหรับวิธีการรักษาของหมอฟันบ้านนั้น พบว่า มีหมอฟันบ้านที่ใช้สมุนไพรเดี่ยว จำนวน 8 คน และใช้สมุนไพรตำรับ จำนวน 12 คน ใช้ยาสำเร็จรูปจำนวน 14 คน ใช้การบีบนิ้ว 15 คน ใช้น้ำมัน จำนวน 12 คน ใช้น้ำมันต์ จำนวน 11 คน มีการใช้วิธีเป่า ฟัน จำนวน 15 คน ใช้วิธีการอบประคบสมุนไพร จำนวน 15 คน และมีการใช้คาถาหรือวิธีการทางไสยศาสตร์ จำนวน 17 คน แสดงดังตารางที่ 4.4

ตารางที่ 4.4 แสดงจำนวนของวิธีการและเครื่องมือที่ใช้ในการรักษาโรคของหมอฟันบ้าน

ข้อมูล		จำนวน (คน)	
1. การปฏิบัติตนเกี่ยวกับความเชื่อหรือข้อบังคับในการเป็นหมอฟันบ้าน			
- ไม่มี		12	
- มีการถือศีล		3	
- การงดรับประทานอาหารบางประเภท ได้แก่ ไม่ดื่มเหล้า มะเฟือง ไม่กินข้าวเย็นปนข้าวร้อน		2	
- ต้องมีสัจจะ ไม่รับประทานอาหารร่วมกับคนไข้		2	
ข้อมูล	จำนวน (คน)		
	ใช้	ไม่ใช้	
2. วิธีการวินิจฉัยอาการและเลือกวิธีการรักษา			
2.1 ซักประวัติผู้ป่วย	14	5	
2.2 การตรวจร่างกาย	15	4	
2.3 การเทียบกับตำรา	4	15	
2.4 อาศัยการตรวจวินิจฉัยจากแพทย์แผนปัจจุบัน	3	16	
2.5 ใช้พลังสมาธิ/ นั่งทางใน/ เข้าทรงวินิจฉัยหรือการใช้วิธีเสียมหายด้วยไสยศาสตร์	6	13	

ตารางที่ 4.4 (ต่อ) แสดงจำนวนของวิธีการและเครื่องมือที่ใช้ในการรักษาโรคของหมอพื้นบ้าน

ข้อมูล	จำนวน (คน)	
	ใช้	ไม่ใช้
3. วิธีการรักษาของหมอพื้นบ้านที่ใช้ในการรักษา ดังต่อไปนี้		
3.1 สมุนไพรเดี่ยว	8	11
3.2 สมุนไพรตำรับ	12	7
3.3 ยาสำเร็จรูป	5	14
3.4 การบีบขวด	4	15
3.5 น้ำมัน	7	12
3.6 น้ามนต์	11	8
3.7 เป่า - ฟัน	15	4
3.8 อบ ประคบสมุนไพร	4	15
3.9 คาถาหรือวิธีไสยศาสตร์ต่าง ๆ	17	2

4.5 การศึกษาภูมิปัญญาของหมอพื้นบ้านโดยสัมภาษณ์แบบเจาะลึก

ข้อมูลแสดงดังตารางที่ 4.5.1 - 4.5.19